

OPERA UNIVERSITATIS
PURKYNIANAE BRUNENSIS
FACULTAS PHILOSOPHICA

119

NICOLAUS DE DRESDA

QUERITE PRIMUM
REGNUM DEI

EDIDIT JANA NECHUTOVÁ

UNIVERSITA J. E. PURKYNE
BRNO 1967

NICOLAUS DE DRESDA
Mikuláš z Drážďan

QUERITE PRIMUM REGNUM DEI

Edidit JANA NECHUTOVÁ

NICOLAUS DE DRESDA

**QUERITE
PRIMUM REGNUM DEI**

Ačkoli byl kanonista Mikuláš z Drážďan německého původu, náleží jeho dílo a působení Čechům v době kolem smrti Husovy. Jeho kázání „Querite primum regnum Dei“, předkládané v této publikaci, je pátým moderně vydaným spisem Mikulášovým. Spolu s jinými jeho literárními projevy může být toto kázání, v němž autor kritizuje zkaženost soudobé církve, dobrým základem pro srovnání Mikulášova učení s lidovými kacířskými naukami i se systémy představitelů učené proticírkevní opozice a pro stanovení Mikulášova místa mezi četnými kritickými systémy jeho doby. Mikuláš se totiž i v tomto svém díle zabývá základními otázkami nápravy církve a tudíž společnosti; v řešení, která předkládá, lze shledat nápadnou podobnost jeho učení s kacířskými, zvláště valdenskými naukami. Tato podobnost však není dokonalá: mnohde se Mikulášovy názory, zejména v otázkách pozitivní nápravy daného kritizovaného stavu, blíží spíše reformnímu pojetí viklefsko-husovské linie proticírkevní opozice.

Světlo, vržené na Mikulášovu postavu a na jeho působení vydáním a výkladem jeho aspoň základních spisů, osvětlí s velkou pravděpodobností především problematiku syntézy viklefsmu-husitismu, učeného a lidového valdenství a českého lidového kacířství v pozdějším táborství, neboť Mikuláš z Drážďan zřejmě pro svůj systém čerpal ze všech tří těchto zdrojů a nesporně pak ovlivnil další vývoj husitského myšlení.

NICOLAUS DE DRESDA

QUERITE
PRIMUM REGNUM DEI

Edidit JANA NECHUTOVÁ

UNIVERSITA J. E. PURKYNĚ
BRNO 1967

ERRATA ET CORRIGENDA

- p. 11, 27: *oponentūm členu, korespondentu ČSAV* — corrige in: *oponentūm, členu korespondentu ČSAV*
- p. 21, 35: adde [ad Tractatum responsivum]: *verisimiliter Jacobelli de Misa opusculum*
- p. 24, 23: *Krueger* — vide s. v. *CIC*: delendum
- p. 91, 6—7: *mellores. interficientibus* — corrige in: *mellores interficientibus*
- p. 100, adn. 190: *Punta* — corrige in: *Puncta*
- p. 100, adn. 190: *Hus, Tractatus responsivus* — corrige in: *Jacobellus de Misa, Tractatus responsivus*
- p. 101, adn. 324: *Opp. II, 38b* — corrige in: *Positiones, Recommendationes, Sermones, ed. Schmidtová, p. 111*
- p. 105, adn. 609: *sanquinis* — corrige in: *sanguinis*
- p. 106, adn. 700: *Opp. I, 317a* — corrige in: *Polemica, p. 462*

PRAEFATIO

De Nicolai Dresdensis sermone «Querite primum regnum Dei»

Post duos tractatus Nicolai de Dresda cura Johannis Sedlák («De purgatorio» I, «De quadruplici missione») et duos a Howardo Kaminsky («Tabule veteris et novi coloris», «Consuetudo et ritus primitive ecclesie et moderne») publici iuris factos afferimus in hoc libro sermonem «Querite primum regnum Dei» ut quintum Nicolai opus more hodierno editum.

Una cum aliis huius scriptoris operibus sermo hic, quo Nicolaus in ecclesiam sui temporis corruptissimam inquit, potissimum sequendus est nobis, ut Magistri Dresdensis sententias iudiciaque cum praeceptis haereticorum necnon virorum litteratorum, qui rebus in melius restituendis favebant, comparare et locum, quem auctor noster inter illa huius temporis plurima rationum disciplinarumque genera tenebat, cognoscere possimus. Nam Nicolaus et in hoc opere de principalibus eorundem temporum quaestionibus ad emendationem ac correctionem ecclesiae societatisque humanae spectantibus, i. e. de paupertate et possessione, de simonia, de potestate cleri, de oboedientia disserit et notionem suam ecclesiae ac legis Dei ante oculos ponit. In his mirum in modum animo obicitur illa inter Nicolai et Valdensium disciplinas, quamvis non perfecta, similitudo, et ea in Nicolai tum plurimis quae ad illas quaestiones spectant opinionibus, tum in consequentiis perceptionis legis Dei atque adinventionum humanarum, videlicet in ritibus missae, longis orationibus, orationibus pro mortuis, purgatorio, indulgentiis, annis iubilaeis, casibus episcopalibus, quolibet iuramento, occisionibus quibuslibet, cultu sanctorum imaginumque negandis, necnon in reverentia adversus Christi in monte sermonem atque sex eius mandata minima adhibenda. Haec similitudo, ut diximus, non est perfecta, nam Nicolai doctrina in nonnullis partibus suis propius ad similitudinem correctionis ecclesiasticae, ut eam apud Wyclif et Hus invenire possumus, accedit.

Itaque Nicolai operibus gravissimis editis et explicatis si personam atque ingenium auctoris mente cognoscamus ac percipiamus, faciliorem habebunt explicationem ea, quae ad doctrinarum Wyclifi, Valdensium tam in litterata quam in populari eorum familia aliarumque haeresium in Hussitismo-Thaboritismo coniunctionem a viris doctis saepe disputatam pertinent. Quam ad comprehendendam multum conferre nobis videtur, quod Nicolaus suis sententiis utilitatem capiebat omnibus ex tribus doctrinis nominatis et quod eum ad Hussitarum consilia cogitationesque ulterius provehendas non parum valuisse compertum habemus.

Nicolai Dresdensis sermonis »Querite primum regnum Dei« textum in tribus codicibus scriptum invenimus:

U — Bibliotheca Universitatis Pragensis IV G 15, f. 100r^a—141r^b

M — Bibliotheca Universitatis Brunensis Mk 102, f. 110r—144r

C — Bibliotheca Capituli Pragensis C. LXXIII., f. 96r—122r (hic prima tantum textus pars continetur)

Etsi variae lectiones codicum inter se comparatae non multum discrepant, patet tamen stemma codicum constitui non posse, quia nullus horum textuum ex aliis duobus descriptus est, ita ut non sit dubium quin non omnes codices manu scripti huius sermonis ad nos pervenerint.

Si codex *U* duobus annis ante quam codex *M* scriptus esset et si codex *C* hodierno tempore, ut diximus, primam tantum textus partem contineret, codicem *U*, praesertim quod ad orthographiam atque foliorum ordinem attinet, in hac editione secuti sumus, nonnullas tamen lectiones codicum *M* et *C*, brevi temporis intervallo ab *U* distantium, respicientes.

In notis criticis conabamur omnes lectiones codicum discrepantes notare, nonnullis tamen perspicuis atque mediocribus scribarum mendis et rebus graphicis exceptis. Post textum explicavimus et plurimos, quantum in nobis situm erat, Bibliae, iuris canonici et civilis, auctorum locos a Nicolao allegatos necnon gravissimos locos parallelos e ceteris Nicolai atque aliorum ecclesiae emendatorum operibus.

Adnotationes marginales non crebro in *M* vel *C* tantum occurrentes indice marginalium (vide p. 108) continentur.

Omnes quaestiones, de quibus in hac praefatione quam brevissime locuti sumus, in praefatione bohémica (»*Předmluva*«) uberius et ex omnibus partibus tractantur.

PŘEDMLUVA

Kázání Mikuláše z Drážďan «Querite primum regnum Dei»

Poněvadž tato práce je edicí jednoho díla Mikuláše z Drážďan a nikoli monografií či vůbec studií o autorovi, není jejím úkolem zabývat se doplněním nebo víceméně definitivním uspořádáním jeho literární pozůstalosti. Z toho důvodu zde nepodávám výklad o Mikulášově životě a veřejné působnosti ani seznam jeho spisů. Mikulášův život, pro nedostatek pramenů ostatně dosti temný, byl popsán, i když značně odlišně, již Janem Sedlákem¹ a F. M. Bartošem,² německým badatelem J. Th. Müllerem³ a v poslední době americkým historikem Howardem Kaminským.⁴ Bartoš a Kaminsky podali také soupisy Mikulášovy literární činnosti, na něž zde odkazují.⁵

Z obsáhlé literární pozůstalosti Mikuláše z Drážďan byly doposud vydány čtyři spisy: Janem Sedlákem traktáty »De purgatorio« (I) a »De quadruplici missione«, Howardem Kaminským rané soubory antitezí »Tabule veteris et novi coloris« a »Consuetudo et ritus primitive ecclesie et moderne«.⁶ Kázání, vydané zde, je tedy pátým tištěným Mikulášovým dílem, nepočítáme-li ve starých tisech dochované spisy »Processus consistorialis martyrii Iohannis Hus« a »De conclusionibus doctorum in Constantia«.⁶

V reformním systému Mikuláše z Drážďan, kanonisty německého původu, který působil v době kolem smrti Husovy v Praze, jsou obsaženy v podstatě tytéž prvky jako u ostatních ideologů posledních desetiletí 14. století a prvních desetiletí století 15. Nacházíme v něm podobnosti s učením Viklefovým, Milíčovým, Janovovým, Husovým, Jakoubkovým, s protiklerikálními útoky spisů z universitního okruhu z konce 14. století »Speculum aureum papae« a »Squalores Romanae curiae« a v neposlední řadě s kacířskými naukami středověku. Důležitější než zjištění výskytu kritických

¹ Mikuláš z Drážďan

² Do čtyř pražských artykulů, str. 232—248; Husitství a cizina, str. 125n.

³ Magister Nikolaus von Dresden, ZfB 1915

⁴ Master Nicholas of Dresden: The Old Color and the New

⁵ V citovaných spisech; kromě těchto monografických studií nacházíme některé údaje o Mikulášovi a pokusy o interpretaci jeho zjevu v publikacích všeobecnějšího zaměření, např.: Josef Pekař, Žižka a jeho doba I, str. 1—13; Josef Macek, Tábor v husitském revolučním hnutí I, str. 191—196; Horst Köpstein ve sborníku Mezinárodní ohlas husitství, red. Josef Macek, str. 223—283; Paul de Vooght, L'hérésie de Jean Huss, str. 470—473; Robert Kalvoda, Husitská ideologie, str. 229n; Horst Köpstein, Über die Teilnahme von Deutschen an der hussitischen revolutionären Bewegung - speziell in Böhmen, ZfG 1963, str. 116—145; Kurt Konrad, Dějiny husitské revoluce, str. 205—219.

V poslední době publikovala tři časopisecké studie o Mikuláši z Drážďan Jana Nechutová: Traktát Mikuláše z Drážďan »De imaginibus« a jeho vztah k Matěji z Janova, SPFFBU E9 (1964), str. 149—162; Husovo kázání »Dixit Martha« a Mikuláše z Drážďan traktát »De purgatorio« — K otázce Husovy literární původnosti, LF 1965/88, str. 147—157; Bernard z Clairvaux v díle Mikuláše z Drážďan, SPFFBU E10 (1965), str. 313—320.

⁶ Bibliografické údaje o těchto edicích viz v soupisu vydaných pramenů — »Editiones«, odd. A, str. 20

prvků v tom onom kacířském nebo reformním systému bývá však pravidelně postižení toho, jak si jeho tvůrce představoval reálnou společenskou nápravu kritizovaných jevů. Teprve tehdy, zjistíme-li, ke kterému ze známých typů reformního myšlení jsou přiřaditelné Mikulášovy představy o nápravě světa, budeme moci určit jeho ideologickou orientaci, správně ho zařadit mezi současníky a objevit, po případě vysvětlit způsob a míru jeho působení na pozdější myšlenkový a literární vývoj u Táborů a v Jednotě bratrské.

Světlo, vržené na Mikulášovu postavu a na jeho působení, osvětlí s velkou pravděpodobností i problematiku syntézy viklefismu, učeného a lidového valdenství a českého lidového kacířství v táborství, neboť Mikuláš zřejmě čerpal pro svůj systém ze všech tří těchto zdrojů a nesporně pak ovlivnil další vývoj husitského myšlení. Zde se jeví jako klíčová otázka, byl-li Mikuláš valdenský kacíř či nikoli. Poněkud vedlejší je, byly-li jeho nesporně valdenské myšlenky výsledkem valdenské výchovy v rodném Německu, valdenské propagace Petra Payna (jak se domnívá F. M. Bartoš) nebo dospěl-li k nim prostě důsledným domyšlením dané sociálně politické situace, jak se odrážela v díle Viklefově a Husově.

V řešení této otázky může sehrát svou úlohu vydaný text »Querite primum«, jehož celý výklad je zaměřen proti zkaženosti církve. V souvislosti s tímto problémem zde Mikuláš zevrubně probírá současný stav věcí v církvi i ve společnosti, prokazuje přitom důkladnou znalost bible, kanonického práva a církevních otců a obratnost v používání této literatury ve prospěch své myšlenky. Z tohoto současného stavu věcí ho nejvíce zajímají problémy chudoby a majetku, které souvisejí např. s otázkou licho, v této době aktuální, ale zejména s teorií svatokupectví jako hereze, s otázkou faktické moci kněžské, s filosofií či teologií poslušnosti, s autoritou Písma a s pojetím božího zákona. Řešení těchto problémů ústí Mikulášovi do téze: církve se musí vrátit ke svému prvotnímu, apoštolskému stavu. Proto se také Mikuláš tak intenzivně zabýval studiem života prvotních křesťanů, Krista a apoštolů, a protiklad tohoto života s životem současné církve, papeže a církevních kněží zobrazil ve dvou svých raných spisech, »Tabule veteris et novi coloris« (neboli »Cortina de Antichristo«) a »Consuetudo et ritus primitive ecclesie et moderne«. Již v tomto Mikulášově požadavku lze shledat příbuznost se základními názory sekt, tak je tomu však i u druhého křídla proticírkevní opozice této doby, jejímiž hlavními představiteli jsou Viklef a Hus. Mikuláš se však valdenskému pojetí blíží i formou svého odmítání současné církevní společnosti: stejně jako on napadali i valdenští kacíři nároky církve na bohatství, přepych a nádheru poukazem na hříšnost tzv. Donace Konstantinovy, požadavkem manuální práce a stejně jako Mikuláš odmítali i oni v této souvislosti mnišské řády. To všechno jsou však stále ještě souvislosti nedosti průkazné, neboť jsou opět společné většině horlitelů pro nápravu církve této doby. Průkaznější pro Mikulášovu příbuznost s valdenskými jsou spíše ještě více vnější podobnosti s valdenským učením, jako je odmítání modliteb za mrtvé, zabíjení, přísahy, obrazů, dlouhých modliteb, odpustků, mešního ritu, jubilejních let, biskupských exempcí, s nímž se setkáváme v »Querite primum«, dále odmítání očištění, úcty ke svatým, mariánského kultu, hlásání laického apoštolátu, úcta ke Kristovu kázání na hoře a k jeho »šesti nejmenším přikázáním« a konečně snad i požadavek podávání podobojí. Tyto prvky Mikulášova učení plynou z jeho pojetí božího zákona.

Mezi valdenskými naukami a učením Mikulášovým jsou však i rozdíly, a to právě v oblasti, jež je, jak již bylo řečeno, pro konečné určení typu ideologické orientace a pro historický význam dané postavy rozhodující, totiž v oblasti řešení kritizovaného

stavu. Zde jsou důležité Mikulášovy názory na nápravnou moc světských pánů a jeho teorie poslušnosti. Zatímco valdenští odmítají jakoukoli moc, ať církevní nebo světskou, a tudíž jakoukoli poslušnost vůbec, uznává Mikuláš spolu s viklefsko-husovskou reformní linií světské pány jako moc, jíž je bohem svěřen úkol napravit zkaženou církev a odjímat jí její přebytečné statky, jichž zneužívá; v souvislosti s tím neodmítá také Mikuláš poslušnost dobré vrchnosti. Zdá se tedy, že zde Mikuláš upustil od teoreticky nejrevolučnější valdenské teze, která by však v daných společenských podmínkách byla v plném slova smyslu sektářskou, aby ve svém systému mohl spojit valdenský radikalismus s revoluční praxí útoku na církevní instituci ježž umožňovalo jedině spojení selsko-plebejských vrstev s držiteli světské moci.

Tyto poznámky k charakteru Mikulášova učení, jak se jeví při studiu traktátu či kázání »Querite primum«, chtějí pouze upozornit na význam, jež edice spisů tohoto autora mají: tyto traktáty a kázání mohou být materiálem nejen pro filologa, ale také pro historika a historika filosofie, zabývajícího se dějinami a myšlením doby Husovy a husitské. Další bádání ostatně samo ukáže, jaký význam má Mikulášovo dílo pro stanovisko všech těchto disciplin k vývoji husitského myšlení a literatury a pomůže snad k tomu, aby byly vyřešeny základní otázky, spojené s Mikulášovou osobou, především otázka Mikulášova valdenství a jeho přínos v zavádění kalicha v husitských Čechách. Postavě Mikuláše z Drážďan, které do nedávna valná pozornost věnována nebyla, v neposlední řadě pro jeho německý původ, se tak snad dostane v české historii a literární historii v plném rozsahu onoho místa, jež jí náleží.

Edice spisu »Querite primum regnum Dei« vznikla jako první část mé kandidátské disertační práce o Mikuláši z Drážďan, obhájené na filosofické fakultě University J. E. Purkyně v Brně v červnu 1965. Děkuji na tomto místě svému školiteli prof. dr. Jaroslavu Ludvíkovskému za zvláštní laskavost, s níž mou práci sledoval a za mnohé cenné podněty, rady a připomínky, za něž jsem zavázána rovněž svým oponentům členu, korespondentu ČSAV prof. dr. Josefu Hrabákovi, DrSc, vedoucímu katedry české a slovenské literatury a literární vědy filosofické fakulty UJEP v Brně, a doc. dr. Evě Kamínkové, CSc, vedoucí katedry věd o antickém starověku filosofické fakulty University Karlovy v Praze. Dále považuji za svou milou povinnost poděkovat zde dr. Jirímu Kejřovi, CSc, z Ústavu dějin státu a práva ČSAV v Praze za pomoc s právnickou stránkou vydávaného textu, a nikoli na posledním místě dr. Robertu Kalivodovi, CSc, z Filosofického ústavu ČSAV v Praze. Můj dík náleží rovněž dr. Vladislavu Dokoupilovi, vedoucímu oddělení rukopisů a starých tisků Státní vědecké knihovny (Universitní knihovny) v Brně za nevšední ochotu, s níž mi vycházel vstříc při vyhledávání těžko dostupných pramenů.

V Brně dne 1. února 1966

J. N.